

Onderwerpen uit de Westzaanse geschiedenis

door WILLEM TIP/deel 12

Het Zaanse landschap

De winter van 1673 naderde. De winters in Holland tijdens de 'Kleine IJstijd' waren lang en koud. Met de legers van Lodewijk XIV vlak voor de Hollandse Waterlinie was dit geen goed vooruitzicht. In de dagen tussen kerst en nieuwjaar dreigde het noodlot toe te slaan. Het vroom stevig. Daags na kerst gingen de Fransen met tienduizend man in de aanval. Helaas voor hen bleek het ijs op de waterlinie nog niet dik genoeg. Onder het gewicht van de vele soldaten en kanonnen bezweek het. Vermoeid en nat moesten de troepen terugkeren. Uit ergernis plunderden ze dorpen aan de oostkant van de Waterlinie: Bodegraven en Zwammerdam. Later werden die gruwelen uitgebreid verbeeld in prenten. De Hollandse steden achter de Waterlinie waren gered.

Uiteindelijk bleek ook het geluk aan hun kant te zijn. De winter wilde niet werkelijk doorzetten. Teleurgesteld zag Lodewijk toe hoe zijn veldtocht doodliep in zompige velden en ondergelopen polders. Gemelijk keerde hij met een goed deel van zijn leger terug naar Frankrijk. Na zijn vertrek duurde het nog een jaar voordat de Fransen volledig de Republiek hadden ontruimd. In die ontruiming had Lodewijk uiteindelijk zelf nog het meest de hand. In zijn streven de Rijn als oostgrens te hebben, bezette hij in 1673 de Elzas en de Duitse stad Trier. Dit bleek ook voor de Duitse keizer, die tot dan lang had afgewacht, een brug te ver. Onder druk van zijn keurvorsten zond hij troepen. Lodewijks ongebreidelde zucht naar gebiedsuitbreiding, gevoegd bij de geslaagde diplomatie van

de jonge Willem III, bracht de 'Hollandse oorlog' uiteindelijk tot een weinig roemvol einde (1674). In zijn paleis in Versailles liet de Zonnekoning nog wel een schilderij aanbrengen waarop zijn Hollandse heldendaden werden uitgebeeld. Die heldendaden hadden Frankrijk echter voornamelijk veel geld gekost.

In Amsterdam en in de Zaanstreek was na het rampjaar nog lang niet alles zoals voorheen. Holland had een tiental jaren nodig om de draad weer op te pakken. De oorlog en ook de Waterlinie zelf hadden veel schade toegebracht. Verwoeste dorpen en boerderijen moesten weer worden opgebouwd. Landerijen die twee jaar lang onder water hadden gestaan, moesten opnieuw in cultuur worden gebracht. Al die tijd bleven de Amsterdamse bouwpercelen van de 'vierde uitleg' braak liggen.

Pas na 1680 kregen de investeringen in de Amsterdamse bouw weer enige omvang. Een nieuwe actie van Lodewijk XIV droeg daartoe het nodige bij. In 1685 hief hij op aanraden van zijn biechtvader het Edict van Nantes op. Deze verdraagzame regeling had de Franse hervormden altijd een zekere vrijheid van godsdienst gebracht. Nu verloren ze een goed deel van hun burgerrechten. Ze konden zich bekeren tot het katholieke geloof of vertrekken. Evenals de Antwerpenaren een eeuw eerder kozen vele Fransen voor hun geweten. Ze vertrokken. Elders, in Engeland en in de Republiek vonden ze een welkom onderdak. Ook in Amsterdam. De Frans sprekende hervormden die al in de hoofdstad woonden, namen hen graag op in hun kring. Ze breidden hun Waalse kerk ervoor uit met nieuwe galerijen.

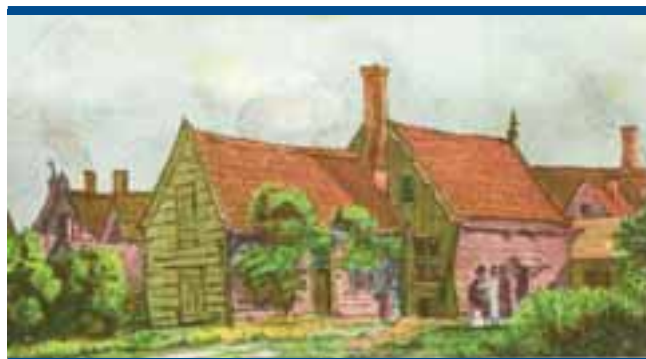
Met de Vrede van Munster had de Republiek internationale erkenning verworven. De gezamenlijke aanval van katholiek gezinde vorsten en bisschop-

pen in het rampjaar was vrijdeld. Een nieuwe mijlpaal in de geschiedenis van de Republiek werd bereikt in 1688. In dat jaar werd prins Willem III gekroond tot koning van Engeland. De strijd met de katholieke koning Jacobus II, waarvoor zijn vrouw Mary en hijzelf naar Engeland waren geroepen, was geëindigd in een overwinning, een 'Glorious Revolution'. Tot grote woede van Lodewijk XIV ontstond er een hechte band tussen de twee protestantse naties aan weerszijden van de Noordzee. Deze band zou bijna een eeuw standhouden.

De Zaanse koopman en scheepsbouwer hadden weer vaste grond onder de voeten. De handel kon vooruit. Vol zelfvertrouwen ontving men in Zaan- dam rond de eeuwwisseling (1698) tsaar Peter, die hier en later ook in Engeland de scheepsbouw kwam bestuderen. De huizen van de Zaanse kooplieden en industriëlen werden groter, fraaier en lichter. De kleine ramen met kruiskozijnen, luiken en glas in lood maakten plaats voor grote 'Engelse' schuiframen. Het zwart geteerde buitenbeschoot met hooguit een witte daklijst erboven verdween. Het Zaanse landschap werd kleuriger en vrolijker. ■

Tsaar Peter in Zaandam.

Het oude Tsaar Peter huisje.

Prins Willem III.

Strijd bij de Hollandse Waterlinie.

Beeldmateriaal:
Westzaanse Digitale Beeldbank